

אמר רבא:

הלכתא גיברתא [הלכות גדולות וחשובות] ב-לז
איכא למשמע ממנהנא דהלילא. כלומר, ממנהגנו בקריאת ההלל יש ללמוד כיצד היא עיקר מצות קריאת ההלל כפי שתיקנוה חכמים וכמו שיתבאר: בזמנם שלא היו בקיאים כל כך בקריאת ההלל היה האחד קורא ומוציא את הרבים ידי חובתם והם היו עונים אחריו הללויה על כל דבר. אולם עתה שהכל בקיאים בקריאת ההלל אין אנו נוהגים לצאת ידי חובה בקריאת הש"ץ אלא כל אחד קורא לעצמו. ואפילו הכי נהגו שבכמה מקומות חוזרים אחר קריאת הש"ץ — בהודו ובאנא ה' הושיעה נא, ומכאן למדנו שמה שהיו חוזרים אחר הש"ץ אין זו הלכה דוקא לשאינם בקיאים אלא במקצת מקומות גם הבקיאים הקוראים לעצמם יש להם לחזור אחר קריאת הש"ץ, שכך היא עיקר התקנה שיהיה האחד קורא והציבור חוזר אחריו. ולהלן יתבאר באלו מקומות יש גם לבקיאים לחזור ובאלו רק לשאינם בקיאים, ובאלו מקומות תיקנו שגם הבקיאים יחזרו כדי שלא תשתכח ההלכה לשאינם בקיאים כיצד יוצאים ידי חובתם בקריאת הש"ץ.

מזה שנהגו שהוא הש"ץ **אומר הללויה והן**

הקהל שותקים, ולאחר מכן **אומרים** הם אחריו הללויה, והוא שותק, ואין הם מתחילים לקרוא עמו כסדר וכמו שעושים בשאר ההלל, למדנו **מכאן שמצוה לענות** אחר הש"ץ הללויה בפתיחת ההלל ואפילו הבקיאים שקוראים בעצמם! (161)

וממה שנוהגים שהוא **אומר** [תהלים קיג] הללו **עבדי ה', והן אומרים** אחריו הללויה, **מכאן** אנו למדים שאם היה גדול מקרא אותו **עונה אחריו הללויה.**

כלומר, הנהיגו חכמים לומר פעם אחת הללויה אחר הש"ץ, כדי שלא תשתכח ההלכה במי שאינו בקי, שאם רוצה לצאת ידי חובתו בקריאת הש"ץ עליו לענות הללויה אחר כל דבר ודבר שאומר הש"ץ. (162)

ומהא דהוא **אומר: הודו לה'** והם שותקים, ואחר כך **הן אומרים** אחריו הודו לה' והוא שותק, למדנו **מכאן שבראשי פרקים מצוה לענות ראשי פרקים** עצמם, ולא לומר הללויה כבשאר ההלל, ולכן כאן כשחוזרים אחריו לא אומרים הללויה אלא הודו לה'. [ואף זה מעיקר הדין אין אנו צריכים לומר, שהרי הבקיאים אינם צריכים לחזור אחר הש"ץ לא הללויה ולא ראשי פרקים, אלא

שבזה אין הבקיאים מפסידים כלום, שהרי מיד לאחר מכן יתחילו באמירת ההלל כסדר, ומה איכפת להם אם אחרו מעט.

162. הקשה המאירי: הרי קיימא לן שהיוצא ידי חובתו בתפילת חבירו אינו צריך לענות כלום [ומה שעונה אמן אחר ברכתיו אין זה אלא כדין שומע ברכה מפי חבירו, ולא מחמת שיוצא ידי

המזון מדאורייתא אפשר לפרש בכך גדול, ויוצא ידי חובתו בברכתם, אלא שתבא עליו מארה על שלא למד ונזקק לשמוע ברכת אחרים. [וראה תוספות ד"ה באמת].

161. ובטעם הדבר כתב הר"ן, דכדי שידעו השאינם בקיאים שצריך לענות הללויה תיקנו שישתקו כולם בתחילת ההלל ויענו אחר הש"ץ,

מאנא ה' הושיעה נא שרשאי לכפול, ומאנא ה' הצליחה נא שאם היה קטן מקרהו צריך לחזור אחר כל מה שאומר, ואין דרשות אלו נלמדות בדוקא מפסוק זה ולא אחר, אלא העיקר הוא שכל הני דברים באו ללמדנו הלכות מסוימות.

ומזה שהוא אומר: "ברוך הבא" והן אינם חוזרים על דבריו, אלא רק משלימים אותם ואומרים "בשם ה'". אבל לגבי המילים ברוך הבא סומכים על קריאת המקרה, (163) מכאן למדנו לדין שומע בעונה. והיינו עיקר דין שאינן בקיאים. שאם שמעו קריאת הש"ץ וכיונו בליבם לצאת ידי חובתם בקריאתו, אף על פי שלא ענו אחריו יצאו. (164)

בעו מיניה מרבי חייו בר אבא: שמע תפילת הש"ץ ולא ענה [קרא] אחריו מהו, האם יוצא בתפילתו מדין שומע כעונה?

אמר להו: חכימא [חכמים] וספריא [מלמדי תינוקות], ורישי עמא ראשי העם ודרשיא ודורשיו אמרו: שמע ולא ענה, יצא.

אתמר נמי, אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מנין לשומע שהוא בעונה, דכתיב [מלכים ב כב]: "את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה", וכי יאשיחו מלך יהודה קראן? וחלא שפן

שנהגו כן כדי שלא תשתכח הלכה זו שנאמרה לשאינם בקיאים].

אתמר נמי, אמר רב חנן בר רבא: בראשי פרקים מצוה לענות ראשי פרקים עצמם.

ומזה שהוא אומר: אנא ה' הושיעה נא, והן עונים אחריו ואומרים: אנא ה' הושיעה נא, אף על פי שאין זה ראשי פרקים, למדים מכאן שאם היה קטן מקרא אותן שאינו יוצא ידי חובתו בקריאתו, עניין אחריו מילה במילה כל מה שהוא אומר. ולכן לסימנא בעלמא תיקנו שבאנא ה' יחזור אחר הש"ץ מילה במילה אף שאין זה תחילת פרק ומשום אינם בקיאים די בעניית הללויה.

ומזה שהוא אומר: אנא ה' הצליחה נא, והן חוזרים אחריו ואומרים אנא ה' הצליחה נא, למדים מכאן, שאם בא לכפול כופל.

כלומר, כיון שמעיקר הדין הם יוצאים ידי חובתם בקריאת הש"ץ ואינם צריכים לחזור אחריו, למדנו שאם רוצה הקורא לכפול את ההלל הרשות בידו. וכדי להזכירנו הלכה תיקנו לכפול לכל הפחות באנא ה' הצליחה נא.

וכל ענינים אלו שלמדנו ממנהגנו בהלל אינו בדוקא והוא הדין שאפשר ללמוד ההיפך —

לחצי ברכה, וראה בילקוט מפרשים.

164. וכתב רש"י: מי שאינו יודע לקרות ולא לענות, אם שמע וכיון ליבו לשמוע, אף על פי שלא ענה יצא. וכן למתפללים בציבור ושליח ציבור אומר קדושה או אמן יהא שמיה רבה, ישתקו מתפילתם וישמעו, והרי הם כעונים, ולכשיגמור קדושה יחזרו לתפילתם. אבל

חובתו בתפילתו], ואם כן מדוע כאן צריך לענות הללויה אחר כל פסוק ופסוק?!

ותירץ, שתקנה מיוחדת היא בקריאת ההלל שענינו שירה והודיה לה', שבכך מתרביית השמחה. ודין בקי האם יוצא בקריאת הש"ץ ראה ילקוט מפרשים.

163. יש שדקדקו מכאן דמהני שומע כעונה

אמר ליה רב ספרא:

אמר רבא: (165) לא לימא איניש "יהא שמיה א-ט-א רבא", והדר "מברך", אלא יאמר יהא שמיה רבא מברך בהרדי ברצף אחד. (166)

אמר ליה רב ספרא: משה, כלומר, גדול הדור [שלעולם גדול הדור נמשל למשה רבינו], וכי שפיר קאמרת?

אלא: בין התם גבי ברוך הבא, ובין הכא גבי יהא שמיה רבה, הרי מתכוין לאסוקי מילתא הוא, כלומר, כונתו לגמור דיבורו, ובכהאי גוונא לית לך בה.

שנינו במשנתנו: מקום שנהגו לכפול יכפול:

ושנינו בברייתא: תנא: רבי כופל בה דברים, מאנא ה' ואילך עד סוף ההלל.

ואילו רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה בהלל לכפול דברים יותר מכפילתו של רבי.

ומבאר הגמרא: מאי מוסיף רבי אליעזר בר פרטא? אילו דברים היה כופל יותר מאלו

קראן, דכתיב: "ויקראהו שפן לפני המלך"? אלא מכאן לשומע שהוא כעונה, כיון ששמע יאשיהו קריאתו של שפן נחשב הדבר כאילו קרא בעצמו.

דוחה הגמרא: ודילמא בתר דקראנהו שפן חזר וקרא זאת שוב יאשיהו. אבל בלא שחזר וקרא לא היה נחשב שקראם יאשיהו מחמת שמיעתו?

אמר רב אחא בר יעקב: לא סלקא דעתך [כלומר, לא יתכן לומר כך]! דכתיב [שם מלכים ב כב]: "יען רך לבבך ותכנע לפני ה' בשמעך", ומדכתיב: בשמעך, ולא כתיב: "בקראך", מבואר שלא קראן המלך יאשיהו בעצמו אלא שמען מפי שפן, וכיון דחשבינן כאילו קראן בעצמו שמע מינה דשומע כעונה.

אמר רבא: לא לימא איניש: "ברוך הבא", ולהפסיק מעט, והדר [ורק אחר כך לומר] "בשם ה'", שאם יעשה כן נראה שלא נאמרה הזכרת שם ה' על תחילת דבריו וכאילו מוציא שם שמים לבטלה, אלא יאמר: ברוך הבא בשם ה' בהרדי [כלומר, יחד בלא הפסק].

רבא למברך רשאי להפסיק. וכתב, שנראה יותר כפירוש ר"י שאין להפסיק בין רבא למברך, דעיקר השבח הוא באמירת מברך, שלא כדעת האור זרוע דסבר שעיקר השבח הוא באמירת רבא.

ובמגן אברהם שם פירש, שהראשונים נחלקו בביאור עניית "יהא שמיה רבא מברך": לשיטת ר"י הביאור הוא כפשוטו — יהא שמו הגדול מברך, ואילו במחזור ויטרי פירש, שיהיה שמו יתברך שלם [רבא פירושו לדבריו — שלם],

התוספות הוכיחו שלא כדבריו, ונקטו שאם יפסיק מתפילתו לשמיעת הקדושה יהווה הדבר הפסק בתפילה ואסור לעשות כן. ובבאור מחלוקתם ויסוד דין שומע כעונה ראה ילקוט מפרשים.

165. על פי גרסת מהר"ם.

166. בדרכי משה סימן נו כתב בשם אור זרוע: לא יפסיק בין תיבת שמיה לתיבת רבא. אבל בין